

Konservatoryum Conservatorium

Başvuru | Submitted 06.02.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 25.03.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 28.03.2025
Kabul | Accepted 07.04.2025
Online Yayın | Published Online 09.04.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Memetik Kuramın Ötesinde: Müzikte Bilgi Temelli Evrimsel Başarı Modeli

Beyond Memetic Theory: An Knowledge-Based Model of Evolutionary Success in Music

Güncel Gürsel Artıktay¹

¹ Harran Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

Öz

Bu makale, kültürel evrim teorisinde “mem” kavramının (Dawkins, 1976/2007) yerine daha kapsamlı bir analitik çerçeve olarak “bilgi” kavramını kullanmayı önererek, kültürel süreçlerin karmaşık ve çok katmanlı doğasını daha derinlemesine açıklamayı amaçlamaktadır. “Memetik kuram,” temelde genetiğe benzer biçimde kültürün de varyasyon, seçim ve kalıtım mekanizmalarına dayandığı tezini öne sürse de (Dennett, 1995; Blackmore, 2011), söz konusu kuramın eleştirmenleri (Kauffman, 2019; Gould, 2020) kültürün çok katmanlı yapısının tekil “kopyalanabilir birimler” üzerinden açıklanmasının yetersizliğine işaret etmektedir. Makalede, memlerin kopyalama odaklı yaklaşımının, insan yaratıcılığı, toplumsal kurumlar ve teknolojik faktörlerin şekillendirdiği kültürel süreçleri açıklamakta sınırlı kaldığı vurgulanmıştır.

Buna karşılık “bilgi” kavramı, yalnızca bilişsel veya metinsel içeriği değil, aynı zamanda toplumsal, kurumsal ve teknolojik etkileşimleri de içine alan çok katmanlı bir çerçeve sunar. Makalede, kültürel evrimin yalnızca kopyalanma değil, aynı zamanda yorumlama, yeniden üretme ve dönüştürme süreçlerini de kapsayan dinamik bir ağ olduğu öne sürülmektedir. Bu yaklaşım, kültürün sembolik, duygusal, bedensel ve kurumsal boyutlarını bir arada değerlendirerek daha geniş bir açıklama modeli geliştirme potansiyeli taşır.

Makale, “evrimsel başarı” kavramını kültürel alana uyarlamak üzere bir model önerisinde bulunmuş ve bu modelde eserlerin sürekliliği, yaygınlığı, yeniden üretilebilirliği ile eleştirel ve kurumsal ilgi gibi göstergeler dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Queen’in 1975 tarihli ünlü eseri “Bohemian Rhapsody” incelenmiştir. Şarkının yenilikçi yapısı, farklı tür ve biçimleri (örneğin balad, opera, rock) bir araya getirmesi ve çeşitli dönemlerde tekrarlanan canlanması onun bir “kültürel bilgi birikimi” olarak sürekli yeniden üretilmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca, medyanın, müzik endüstrisinin ve akademik çalışmalarda ilginin, eserin “evrimsel başarısına” katkıda bulunduğu gözlenmektedir.

Sonuç olarak, çalışma, memetik kuramın kültürün çok boyutlu doğasını açıklamada sınırlı kaldığına işaret ederken, “bilgi” kavramının esnek ve kapsayıcı yapısıyla kültürel evrim süreçlerini daha gerçekçi biçimde analiz edebileceğini savunmaktadır. “Bohemian Rhapsody” örneği, yeniden üretim ve kalıcılığın salt kopyalama değil, yaratıcı uyarlamalar, kurumsal destek ve çok katmanlı etkileşimlerle sağlandığını göstermektedir. Böylece kültürel evrim, bireysel ve toplumsal yaratıcılık, teknolojik yayılım ve eleştirel ilgi gibi farklı düzlemlerin ortak ürünüdür ve bu süreçler, “bilgi” kavramı üzerinden daha bütüncül bir çerçevede irdelenebilmektedir.

Abstract

This article proposes employing the concept of “knowledge” as a more comprehensive analytical framework, replacing the concept of “memes” (Dawkins, 1976/2007) in cultural evolution theory, aiming to provide a deeper understanding of the complex and multilayered nature of cultural processes. Although “memetic theory” fundamentally suggests that culture, akin to genetics, is based on mechanisms of variation, selection, and inheritance (Dennett, 1995; Blackmore, 2011), critics of the theory (Kauffman, 2019; Gould, 2020) point out that it is inadequate

“ Atıf | Citation: Artıktay, G. G. (2025). Memetik kuramın ötesinde: Müzikte bilgi temelli evrimsel başarı modeli. *Konservatoryum–Conservatorium*, 12(1), 74-93. <https://doi.org/10.26650/CONS2025-1634409>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Artıktay, G. G.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Güncel Gürsel Artıktay artiktay@itu.edu.tr

to explain culture's multilayered structure merely through singular "copyable units." The article emphasizes that the meme-centric, copying-focused approach has limitations in explaining cultural processes shaped by human creativity, social institutions, and technological factors.

In contrast, the concept of "knowledge" offers a multilayered framework that includes not only cognitive or textual content but also social, institutional, and technological interactions. The article argues that cultural evolution is not solely a matter of copying but also involves processes of interpretation, reproduction, and transformation within a dynamic network. This approach integrates the symbolic, emotional, embodied, and institutional dimensions of culture, holding the potential to develop a broader explanatory model.

The article proposes a model adapting the concept of "evolutionary success" to the cultural sphere, considering indicators such as the continuity, prevalence, reproducibility of works, and critical and institutional interest. Within this context, Queen's iconic 1975 song "Bohemian Rhapsody" is examined. The innovative structure of the song, its synthesis of various genres and styles (e.g., ballad, opera, rock), and its repeated revival over different periods have allowed it to continually be reproduced as a "cultural accumulation of knowledge." Furthermore, the media, music industry, and academic interest are observed to contribute significantly to the work's "evolutionary success."

In conclusion, while the study highlights the limitations of memetic theory in explaining the multidimensional nature of culture, it advocates that the concept of "knowledge," with its flexible and inclusive structure, can provide a more realistic analysis of cultural evolutionary processes. The case of "Bohemian Rhapsody" demonstrates that reproduction and permanence result not simply from copying but from creative adaptations, institutional support, and multilayered interactions. Thus, cultural evolution emerges as a collaborative product of individual and social creativity, technological diffusion, and critical attention, and these processes can be examined within a holistic framework through the concept of "knowledge."

Anahtar Kelimeler Kültürel Evrim • Memetik • Popüler Müzik • Bohemian Rhapsody

Keywords Cultural Evolution • Memetic • Popular Music • Bohemian Rhapsody

Extended Summary

Recent scholarly debates have questioned whether Darwinian mechanisms of variation, selection, and inheritance—originally formulated to describe biological evolution (Darwin, 1859)—can also account for the evolution of non-biological phenomena. Early frameworks such as Memetics (Dawkins, 1976/2007; Dennett, 1995; Blackmore, 2011) posited that cultural transmission proceeds via discrete replicators ("memes") that behave analogously to genes. However, critical voices have highlighted conceptual and methodological limitations in memetic approaches, particularly regarding the complexity of cultural processes, the blurred boundaries of cultural units, and the active role of human agents in transforming the cultural elements they inherit (Gould, 2020; Hull, 2012; Kauffman, 2019). This paper proposes that "knowledge," rather than "meme," provides a more comprehensive analytical lens to investigate cultural evolution. By examining the case of Queen's "Bohemian Rhapsody" (1975), the study illustrates how a knowledge-based perspective can capture the multi-layered, dynamic, and continuously reconstructed nature of cultural products.

Background and Rationale

Memetic theory is grounded in Dawkins' (1976/2007) proposition that there exist replicating cultural units—memes—capable of being selected, mutated, and passed on similarly to genes. These cultural replicators would ostensibly compete for mental space, driving cultural evolution through differential survival rates (Dennett, 1995). Although appealing in its simplicity, memetics faces significant critiques: it risks reducing culture to mere "viral" information (Blackmore, 1999), underplays the creative agency of individuals (Hull, 2012), and struggles to delineate or measure "memes" with scientific rigor (Bloch, 2000; Kuper, 2000). As cultural artifacts often emerge from complex interplay among cognition, social structures, economic forces, and institutional frameworks, the gene-like replicator model may be too restrictive to capture cultural richness.

In contrast, the concept of "knowledge" embraces multiple layers—cognitive, emotional, social, historical, and technological—through which cultural elements are formed, circulated, and reinterpreted (Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1966). Rather than viewing cultural evolution as a series of discrete units copying themselves with varying fidelity, a

knowledge-based approach recognizes that transmission involves ongoing interpretation, creative adaptation, and dynamic transformation (Lave & Wenger, 1991). From this standpoint, cultural evolution does not simply revolve around “what is copied most” but rather how cultural products are continually shaped by—and shape—the contexts in which they are performed and received.

Knowledge as a Framework for Cultural Evolution

Knowledge, in this paper, is defined broadly to include representational structures (such as musical notation), embodied practices (performance, emotional engagement), institutional processes (music schools, media), technological networks (recording, streaming), and continuous feedback loops among creators, performers, and audiences (Tomasello, 1999; Hutchins, 1995). This multi-layered perspective aligns with Darwinian principles—variation, selection, inheritance—yet acknowledges a more fluid, socially embedded mode of transmission. Rather than locating cultural “fitness” in a narrow measure of replication success, “evolutionary success” can be understood as an artifact’s ability to endure, adapt, and resonate across changing historical, technological, and social contexts.

Evolving the Concept of “Evolutionary Success”

Drawing on cultural evolution theory (Boyd & Richerson, 1985; Mesoudi, 2011), the paper introduces “evolutionary success” as a heuristic to evaluate how cultural works survive and transform over extended periods. Specifically, “evolutionary success” entails:

- **Temporal Continuity:** The artifact’s capacity to remain relevant or recognized across multiple generations or historical epochs.
- **Spatial Diffusion:** Its dissemination across diverse geographical or cultural settings.
- **Adaptive Reproduction:** The artifact’s capacity to be rearranged, remixed, or reinterpreted in novel contexts without losing its core identity.
- **Institutional and Media Support:** The extent to which formal and informal institutions (music industry, academia, digital platforms) promote, archive, or critique the work.
- **Enduring Critical and Public Engagement:** Persistent scholarly interest, continuous media exposure, and ongoing reception by listeners, performers, and other stakeholders.
- This multi-factor model goes beyond purely quantitative measures—such as sales or streaming counts—to incorporate the qualitative dimensions that foster long-term cultural viability.

Case Study: “Bohemian Rhapsody”

Queen’s “Bohemian Rhapsody,” released in 1975, exemplifies these knowledge-based evolutionary processes. Composed by Freddie Mercury, the six-minute track combines ballad, opera, and hard rock sections, defying mainstream single-length conventions of its era (Whiteley, 2006). Its initial commercial triumph—remaining at the top of UK charts for nine weeks—demonstrated its broad appeal (Wade, 2021). However, the piece’s lasting influence extends far beyond that immediate success.

Structurally, “Bohemian Rhapsody” operates as a multi-layered musical narrative, replete with shifting tonalities, styles, and performance techniques (Boss, 2016). The distinctive arrangement reveals a wealth of “knowledge” embedded within: harmonic complexity, referential allusions to opera, dramatic vocal layering, and rock instrumentation. By merging seemingly disparate musical genres, the song appeals to different audience segments, highlighting the flexible, context-bridging potential of music as knowledge.

Over subsequent decades, “Bohemian Rhapsody” has been repeatedly re-contextualized. The track soared back to prominence upon Freddie Mercury’s death in 1991, featured as a pivotal comedic moment in the film *Wayne’s World* (1992), and thrived anew through a host of media references—from Muppet parodies to major motion pictures (Hughes, 2019; Jenkins et al., 2013). Each reappearance feeds into the cultural imagination, demonstrating how knowledge (the layered musical, symbolic, and emotional content of the song) remains open to reinterpretation, thereby fortifying its evolutionary success (Hutchinson, 2012).

Critically, institutions and scholarly discourses have recognized the track’s significance. It has been the subject of musicological analyses (Braae, 2015), cultural commentaries (McLeod, 2001), and socio-historical research examining how Mercury’s personal background and charismatic persona shaped this iconic piece (Fouché et al., 2018). Such

interdisciplinary attention reinforces the song's status as a "classic," a privileged position in cultural memory that further perpetuates its ongoing transformations.

Conclusions and Future Directions

By replacing the narrow meme concept with a broader understanding of knowledge, this article underscores the multifaceted, dynamic nature of cultural evolution. "Bohemian Rhapsody" illustrates how creative reinvention, institutional endorsement, technological mediation, and scholarly recognition collectively sustain a cultural artifact's long-term resonance. Such an approach offers insights not only for musicology but also for broader studies of cultural longevity, including literature, film, and ritual practices.

Future research could apply the knowledge-based model to cross-cultural comparisons, diverse artistic forms, and rapidly evolving digital platforms where participatory culture intensifies the cycle of creation and reinterpretation. Moreover, further examination of how knowledge interacts with power structures—such as industry gatekeepers or political regimes—would illuminate additional pathways through which cultural products either achieve or fail to achieve evolutionary success. In doing so, scholarly inquiry can more holistically capture the inventive, collaborative, and dialogic dimensions of cultural life.

Ultimately, this paper posits that a knowledge framework bridges the gap between Darwinian insights on selection and the deeply social, creative, and interpretive realities of culture. Through continuous reinterpretations and contextual shifts, cultural products like "Bohemian Rhapsody" do not merely replicate; they evolve, adapt, and endure—revealing culture itself as a dynamic and resilient knowledge network.

Memetik Kuramın Ötesinde: Müzikte Bilgi Temelli Evrimsel Başarı Modeli

Charles Darwin'ın varyasyon, seçim ve kalıtım gibi temel mekanizmalara dayalı evrim kuramının (Darwin, 1859) yalnızca biyolojik süreçleri değil, aynı zamanda evrenin diğer alanlarında da gerçekleşen evrimi açıklayabileceğini öne süren görüşler, 20. yüzyılın sonlarından itibaren farklı disiplinlerde tartışılmaya başlanmıştır (Blackmore, 2011; Dennett, 1995). Bu yaklaşımlar, canlı organizmaların genlerine benzer şekilde, kültürel unsurların da bir tür seçim ve kalıtım sürecinden geçerek evrildiğini ileri sürmektedirler (Dawkins, 1976/2007). Örneğin, "Evrensel Darwinizm" (Blackmore, 1999) veya "Darwinci dinamik" (Bernstein, Byerly, Hopf, Michod, & Vemulapalli, 1983) gibi kavramlar, biyolojik olmayan süreçlerde de varyasyon-seçim-kalıtım üçlüsünün uygulanabileceğini öne sürer. Bu bakış açısı ekonomiden psikolojiye, antropolojiden sinirbilime ve hatta dilbilime kadar uzanan geniş bir bilim sahasına yayılmıştır.

Richard Dawkins (1976/2007) *Gen Bencildir* (The Selfish Gene) kitabında, kültürel evrim teorisine yeni bir "kavram" kazandırmıştır: *Mem*. Dawkins, genetik olmayan bilgi aktarımını açıklamak amacıyla ortaya koyduğu bu kavramı, kültürün DNA'sı gibi işleyen bir bilgi birimi olarak tanımlamış ve dil, inanç, gelenek, müzik, moda, fikir veya davranış gibi kültürel öğelerin, memler aracılığıyla bir zihinden diğerine kopyalanarak yayıldığını ileri sürmüştür (Dawkins, 1976/2007).

Dawkins'e (1976/2007) göre kültürel aktarım, biyolojik evrimdeki mekanizmalarla paralellik göstermektedir. Varyasyon, seçim ve kalıtım gibi süreçler, genetik düzlemde olduğu gibi kültürel düzlemde de etkili olmaktadır (Dawkins, 1976/2007). Bu bağlamda, genlerin biyolojik ortamda üstlendiği rol, kültürel ortamda memler tarafından yerine getirilmektedir. Nasıl ki genler biyolojik dünyada evrimin taşıyıcısıysa, kültürel dünyada da bu rolü memler üstlenmektedir.

Mem kavramının kuramsal çerçevesini oluşturan yapı, *memetik kuram* olarak adlandırılmaktadır. Bu kuramın temel varsayımı, memlerin genlere benzer şekilde kültürel bağlamlarda çoğaldığı, mutasyona uğradığı ve seçim baskılarına maruz kalarak fikirlerin, davranışların ve sosyal pratiklerin evrimini sağladığıdır (Brey, 2008; Deakin, 2002; Gruyer, 2007).

Bunun yanı sıra, memetik kuram kültürel evrimin yalnızca pasif bir süreç olmadığını, aynı zamanda bireylerin memlerin çoğaltılması ve değiştirilmesinde aktif rol oynadığı bir süreç olduğunu öne sürer. Bireyler ile memler arasındaki bu dinamik etkileşim, kültürel pratiklerin çevresel baskılar ve sosyal bağlamlara yanıt olarak uyum sağlayıp değişebildiği bir ortak evrim süreciyle sonuçlanır (Lázár, 2024; Abraham ve diğ., 2008).

Özetle, mem bir fikrin kendisidir. Onun yayılma, dönüşme ve hayatta kalma süreçlerini inceleyen disiplin ise memetik kuramdır. Bu ayrım, kültürel evrimde bireysel bilgi parçacıklarının taşıdığı gücü ve bu gücün nasıl sistematik hale geldiğini anlamak açısından önemlidir.

Ancak memetik kuramın, kültürün çok katmanlı yapısını açıklamada sınırlı kaldığı yönünde önemli eleştiriler de bulunmaktadır (Gould, 2020; Kauffman, 2019). Özellikle mem kavramının tanımı, nasıl tespit edileceği, hangi ölçütlere göre seçileceği ve kültürel evrimin karmaşık dinamikleri içindeki konumuna ilişkin belirsizlikler dikkat çekmektedir. Örneğin, genetik aktarımda genler fiziksel olarak nesiller arasında iletilmekte ve doğal seçim ya da rekombinasyon gibi biyolojik süreçlerle evrimleşmektedir. Oysa kültürel aktarımda “nesil” kavramının bile muğlaklaştığı, bilinç, iletişim ve sosyal etkileşim gibi unsurların devreye girdiği bir yapı söz konusudur (Hull, 2012). Bu durum, memetik süreçlerin daha karmaşık bir çerçevede ele alınmasını gerektirmektedir.

Bu makalede, memetik kuramın sınırlılıklarını aşmada “bilgi” kavramının daha kapsayıcı bir çerçeve sunabileceği iddia edilmektedir. “Bilgi”, insan zihninin bilişsel süreçlerinden toplumsal etkileşimlere, sembolik yapılandırmalardan teknolojik araçlarla yapılan yayılıma kadar geniş bir yelpazeyi içeren bir kavramdır (Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1966). Dolayısıyla, bu makalenin amacı, memetik kuramın yerine “bilgi” kavramını koyarak kültürel evrim sürecini nasıl daha geniş bir bakış açısıyla anlayabileceğimizi tartışmaktır. Örnek olay olarak, Queen’in ünlü eseri “Bohemian Rhapsody” (1975) ele alınacak; bu eser özelinde “evrimsel başarı” kavramı irdelenecek ve “bilgi”nin çok katmanlı yapısının, kültürel ürünlerin (örneğin müzik eserlerinin) kuşaklar boyu aktarılması ve yeniden üretilmesini nasıl açıklayabileceği gösterilecektir.

Makale, dört temel bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde, “bilgi” kavramının kuramsal ve epistemolojik çerçevesi tartışılacak, bu kavramın neden kültürel süreçleri açıklamada elverişli bir analitik çerçeve sunduğu açıklığa kavuşturulacaktır. İkinci bölümde, memetik kuramın temel varsayımları ve sınırlılıkları ele alınacak; özellikle kültürel süreçlerdeki karmaşık dinamiklerin mem düzeyinde açıklanmasındaki sorunlar tartışılacaktır. Üçüncü bölüm, “evrimsel başarı” kavramını ortaya koyarak, kültürel ürünlerin (özellikle müzik eserlerinin) hangi koşullarda uzun süreli bir varlık gösterebildiğini inceleyecek ve bu konuda bir model önerisi sunacaktır. Dördüncü bölümde, “Bohemian Rhapsody” örneği üzerinden bu model uygulanacak; eserin müzikal analizinden tarihsel/ kültürel konumuna dek çeşitli boyutları incelenerek, evrimsel başarısını mümkün kılan faktörler tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise makalenin temel bulguları özetlenecek, gelecekte yapılabilecek araştırmalar için öneriler sunulurken çalışmanın hangi soruları açık bıraktığı ve nasıl geliştirilebileceği ele alınacaktır.

Bu bağlamda, makalenin temel iddiası şudur: Kültürel evrim süreçlerini anlamak için mem kavramı yerine “bilgi” kavramını kullanmak, kültürün çok katmanlı ve dinamik doğasına daha iyi uyum sağlamaktadır. Zira “bilgi,” gerek insan zihnindeki bilişsel süreçleri gerekse toplumsal ve teknolojik etkileşimleri kapsayacak kadar geniş bir çerçeve sunar. “Mem,” kültürel aktarımın belirli birimlerine indirgeme eğilimi taşısa da, “bilgi,” bu aktarımın dönüştürülerek yeniden üretildiği süreçleri açıklamada daha elverişli görünmektedir.

“Bilgi” Kavramının Kuramsal Çerçevesi

Bilgi ve Epistemolojik Yaklaşım

Günümüzde, özellikle bilişsel bilimler (cognitive science) ve bilgi bilimi (information science) alanlarındaki araştırmalar, bilginin yalnızca doğru ya da yanlış bir içerik değil, zihinsel temsiller, sembolik sistemler

ve iletişim süreçleriyle iç içe geçen çok katmanlı bir yapı olduğunu vurgular (Hutchins, 1995; Newell & Simon, 1972). Dolayısıyla, bilgi kavramını dar bir epistemik tanımın ötesinde, kültürel ve bilişsel süreçlerin kesişim noktasında ele almak gerekmektedir (Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1966).

Kavramsal düzlemde de, özellikle veri, enformasyon ve bilgi konusunda, iç içe geçmeler mevcuttur. Akademik literatürde, bu üç kavram genellikle “Veri Bilimi” bağlamında sınıflandırılır. Bu ayrım, çoğunlukla insan bilişini bedenden bağımsız düşünerek, bilgiyi yalnızca bilinçli bir yorumlama süreci olarak tanımlar. Oysa bu yaklaşım, özellikle müziksel ve kültürel süreçlerin çok katmanlı dinamiğini açıklamakta yetersiz kalabilir.

Veri, işlenmemiş sayılar veya kelimeler gibi düzenlenmemiş ham bilgidir. Örneğin, belirli bir bölgedeki sıcaklık değerlerinin 25, 27, 29 olarak listelenmesi veri düzeyinde kalır (Floridi, 2009). Enformasyon, bu verilerin bir bağlamda anlam kazanmış hâlidir. Sıcaklık ölçümlerini belirli bir yer ve zamana bağladığımızda, hava sıcaklığı enformasyonuna kavuşuruz. Bilgi ise enformasyona deneyim, anlayış ve kullanım pratiğinin eklenmesiyle oluşan daha derin bir düzeyi ifade eder. Hava sıcaklığındaki artışın bitkilerin su ihtiyacını artıracığına dair çıkarım, bu bağlamda bir “bilgi” örneğidir.

Bu klasik sınıflandırmalar belirli açılardan faydalı olsa da bilginin yalnızca insan bilinciyle sınırlanmış bir yorumlama etkinliği olmadığı açıktır. Geleneksel “veri–enformasyon–bilgi” ayrımlarını aşan bir yaklaşımla bilgi şu niteliklerle tanımlanabilir:

1. Bilgi, temsil edilmesi mümkün, belirli kurallara göre organize edilen, aktarılabilen ve kendi bağlamı içinde tanınarak yorumlanabilen unsurların bütünüdür.
2. Bilgi yalnızca zihinsel süreçlere ve bilinçli yorumlamalara indirgenemez; aksine toplumsal, teknolojik ve sembolik etkileşim ağları içinde karşılıklı dönüşümler geçiren, dinamik bir yapıdır.
3. Bilgi, ampirik olarak “değerlendirilebilir–işlenebilir” niteliktedir ve geri bildirim döngüleri aracılığıyla sürekli evrilmektedir.

Bu bağlamda makalenin yaklaşımı, epistemolojik realizm veya rölativizm uçlarına savrulmaktan ziyade, yapısal bir bütünleşme (constructive integration) perspektifini benimser. Yani bilginin, bir yandan dış dünyadaki olgu ve veri setlerinden kaynaklanan nesnel yönlerini; diğer yandan ise bireysel ve toplumsal düzeydeki yorumlama, anlamlandırma ve kurumsallaşma süreçlerini içerdiğini ileri sürer (Latour & Woolgar, 1986). Bu nedenle, bilgi sadece zihinde saklanan veya birebir kopyalanan bir varlık olarak değil, sürekli değişen, paylaşılan, dönüştürülen ve yeniden inşa edilen bir bütün olarak anlaşılmalıdır¹ (Lave & Wenger, 1991).

Müzik Bilgisi ve Kültürel Aktarım

Müzik bilgisi de temsil edilebilir, organize edilebilir ve bağlam içinde yorumlanabilir unsurların bütününden oluşan dinamik bir yapıya sahiptir. Ancak müziği “bilgi” olarak ele aldığımızda, sadece notalara veya teorik kurallara indirgenmiş, zihinsel bir sürecin ötesinde işleyen daha kapsamlı bir etkileşim ağını dikkate almak gerekir. Bu etkileşim ağı; bireylerin kültürel, toplumsal ve teknolojik çerçevede müziği nasıl algıladıkları, ona nasıl cevap verdikleri ve bu deneyimi nasıl paylaştıklarıyla şekillenir. Bu nedenle “müzik bilgisi”, zihinsel süreçlerden çok daha fazlasını kapsar: Hem duyuşsal ve bedensel katılımı, hem de toplumsal, sembolik ve teknolojik etkileşimleri içeren çok katmanlı bir olgudur.

¹Metinde kullanılan “bilgi” kavramı, yalnızca ham verilerin ya da anlamlandırılmış içeriklerin toplamı olan “information” kavramına karşılık gelmez; aksine, deneyimlenmiş, dönüştürülmüş, yorumlanmış ve paylaşılmış unsurlardan oluşan bütünsel bir yapıyı ifade eder. Bu nedenle, “bilgi” kavramının İngilizcedeki doğru karşılığı, “knowledge” kelimesidir. Bu bağlamda “knowledge”, kültürel evrimin açıklanmasında vurgulanan aktif, etkileşimli ve çok katmanlı boyutları yansıtmak açısından daha elverişli ve kapsayıcı bir terim olarak öne çıkmaktadır.

Öncelikle müzikal düşünce ve ifadelerin belirli kurallara göre notaya dökülmesi, kaydedilmesi veya icra edilmesi, müziğin temsil boyutunu gösterir. Bu temsiliyet, onun aktarılabilirliğini de mümkün kılar. Örneğin, bir bestecinin yazdığı partiyon, başka bir coğrafyadaki orkestranın icrası için temel kaynak görevi görebilir. Burada bilgi, sadece notalardaki sembollerle sınırlı kalmaz; aynı besteyi farklı orkestraların icra ediş biçimi, kaydın yapıldığı stüdyonun akustik koşulları, dinleyicilerin beklentileri ve hatta icracının yorumu da “müzik bilgisi”nin parçası hâline gelir.

Müzik bilgisinin yalnızca zihinsel veya salt teorik düzenlemelerden ibaret olmadığına vurgu yapmak, onun bedenle, duygularla ve toplumsal pratiklerle yakın ilişkisini ortaya koyar. Müzikal performans esnasında icracının bedensel hareketleri, seyircinin tepkileri, mekânın akustiği ve sahnedeki atmosfer, bilgi sürecinin farklı boyutlarını temsil eder. Dolayısıyla müzik bilgisini bu çok katmanlı ilişkiler ağı içinde değerlendirmek gerekir.

Öte yandan, müzik bilgisi geri bildirim döngüleri aracılığıyla da sürekli evrilir. Bir besteci, eserini icra eden müzisyenlerden veya dinleyicilerden aldığı tepkileri değerlendirebilir; yorumcular, eserleri her sahnelemeye farklı açılardan ele alabilir. Böylece her yeni etkileşim, müziğin belleğine yeni bir katman ekler. Bir halk ezgisinin, kuşaktan kuşağa aktarım sürecinde değişmesi veya popüler müzik örneklerinin çeşitli remix biçimlerinde yeniden üretilmesi de bu dönüşümün somut örnekleridir. Bu döngüsel süreç, müzik bilgisinin durağan değil, aksine farklı kaynaklardan beslenerek sürekli genişleyen ve yenilenen bir yapıda olduğunu kanıtlar.

Dolayısıyla bir müzik bilgisi; notaya dökülmüş motiflerden, kullanılan enstrümanların teknik özelliklerine, eserin icra pratiklerinden dönemin kültürel ve tarihsel atmosferine kadar uzanan geniş bir yelpazede tanımlanabilir. Kültürel ve tarihsel süreçlerin yanı sıra teknolojik ve sanatsal yeniliklerle de sürekli güncellenir, farklı yorumlarla zenginleşir ve her yeni icrayla kendini yeniden kurar.

Bilgi, kültürel aktarım süreçlerinde dil, sembolik kodlar, sosyal öğrenme, teknolojik araçlar ve bireysel biliş gibi çok çeşitli unsurlardan geçerek yayılır (Tomasello, 1999). Bu yayılım sürecinde bilginin biçimi (örneğin sözlü, yazılı, görsel, işitsel), kaynağı (örneğin gelenek, eğitim, medya) ve kullanım amacı (örneğin pratik uygulamalar, sanat, bilim) birbirine karışarak karmaşık etkileşim ağları doğurur (Hutchins, 1995). Bu etkileşimde, bilginin fiziksel veya sembolik bir forma bürünmesi (yani temsil edilmesi), onun deneyimlenebilir, ölçülebilir ve analiz edilebilir hâle (değerlendirilebilir-işlenebilir hale) gelmesini sağlar. Geri bildirim döngüleri ise bu bilginin her yeni kullanım ya da icrada yeniden düzenlenmesine, yorumlanmasına ve dönüştürülmesine aracılık eder.

Müzik de dahil olmak üzere her türlü kültürel ürün, çok katmanlı bir bilgi bütünüdür: fiziksel (enstrüman yapısı, akustik), sembolik (nota yazımı, armoni kuralları), sosyal (icra gelenekleri, eğlence ritüelleri), duygusal (dinleyici tepkileri) ve bilişsel (bestecinin ve icracının zihinsel modelleri) boyutlardan beslenen bir yapı olarak karşımıza çıkar. Bu unsurlar, yüz yüze etkileşimlerle, geleneksel yöntemlerle (kulaktan kulağa, usta-çırak ilişkileri veya toplu icralar gibi) veya teknoloji yoluyla (kayıtlar, medya vs.) yayılır. Sözlü anlatım, performans, ritüeller ve yazılı kaynaklar bu aktarımın biçimlerini oluşturur; her bir biçim, kendi içinde pek çok dönüşümü de barındırır. Müzik bilgisi de bu farklı kanallar üzerinden kültürel bellek ve sosyal deneyimle birleşerek kendini sürekli günceller, yeniden yorumlar ve bir sonraki kuşağa aktarır.

Bilginin Evrimsel Boyutu

Darwinci bir perspektiften bakıldığında, kültürel ya da toplumsal düzeyde bir evrimsel süreçten söz edilebilmesi için varyasyon, seçim ve kalıtım mekanizmalarının işliyor olması gerekir (Dawkins, 1976/2007; Dennett, 1995). Kültür bağlamında bu mekanizmalar, biyolojideki genetik kalıttan farklı olarak çok daha karmaşık geri bildirim süreçlerine ve aktarma kanallarına sahiptir (Boyd & Richerson, 1985; Mesoudi, 2011).

- **Varyasyon:** Kültürel ürünler, bireysel yaratıcılık, rastlantısal değişiklikler veya mevcut bilginin yeniden düzenlenmesi yoluyla çeşitlenir.
- **Seçilim:** Bazı fikirler veya ürünler, toplumsal, ekonomik ve teknolojik ortamda daha fazla ilgi, onay ya da destek bulurken, diğerleri unutulabilir veya dışlanabilir.
- **Kalıtım (Aktarım):** Seçilen kültürel ürünler, farklı kuşaklara veya coğrafyalara aktarılır; bu aktarım esnasında, orijinal biçimin korunması ve uyarlanması arasında sürekli bir etkileşim olur.

“Bilgi” kavramı, bu üç mekanizmayı açıklamada esnek ve çok katmanlı bir çerçeveye sunar. Çünkü bilgi, tek başına kopyalanmaktan ibaret değildir; aktarım sırasında sürekli olarak yorumlanır, dönüştürülür ve zenginleştirilir (Lave & Wenger, 1991). Bu süreçte gerek bireysel bilişsel süreçler gerekse toplumsal kurumlar ve teknolojik altyapılar devreye girer. Sonuç olarak, kültürel evrimi “bilginin yeniden üretim kapasitesi” olarak görmek, “kopyalama doğruluğuna” odaklanan daha dar yaklaşımlardan daha kapsayıcı bir bakış sunar.

Memetik Kuram: Varsayımlar ve Sınırlılıklar

Memetik Kuramın Temel Özellikleri ve Kurama Yönelik Eleştiriler

Memetik kuram, Dawkins (1976/2007) tarafından öne sürülen “mem” kavramı üzerine kuruludur. Dawkins (1976), memleri kültürel aktarımın temel birimleri olarak görmüş ve onların genler gibi eşleyici (replicator) işlevi gördüğünü öne sürmüştür.

Memler, şarkılar, sloganlar, inançlar gibi kültürel birimlerdir ve hayatta kalma başarıları, onların taklit edilebilirlik, hatırdaki kalıcılık ve iletilirlik özelliklerine bağlıdır (Blackmore, 1999/2011). Dawkins bu memlerin, tıpkı genler gibi, varyasyon, seçim ve kalıtım süreçlerine uğrayarak evrimleşebileceğini belirtmiştir (Dawkins, 1976/2007, s. 203-206). Bu görüş, kültürün de *Darwinci bir evrim* süreciyle şekillenebileceği fikrini doğurmuştur.

Memetik kuramın kuramsal temelleri, biyolojik evrim kuramından esinlenen birkaç kilit kavrama dayanır. İlk olarak, eşleyici (replicator) kavramı kültüre uygulanır: Genler biyolojik eşleyiciler iken, memler kültürel eşleyicilerdir. Her ikisi de kendini kopyalama ve yayılma kapasitesine sahiptir. İkinci olarak, varyasyon ve mutasyon: Memler, aktarım sırasında değişikliğe uğrayabilir; örneğin bir fikir başka birine aktarılırken ufak değişimler geçirebilir. Üçüncü olarak, seçim ve rekabet: Çok sayıda fikir (mem) arasından bazıları ortama daha iyi uyum sağlayarak geniş kitlelere yayılırken, diğerleri unutulup gider. Bu, kültürel alanda bir doğal seçim analojisi yaratır. Richard Dawkins, mem kavramını ortaya atmakla birlikte, memetiğin detaylı teorik geliştirmesini sonraki araştırmacılara bırakmıştır.

Bu noktada Daniel Dennett’in katkıları önemlidir. Dennett, *Darwin’s Dangerous Idea* (Darwin’in Tehlikeli Fikri) (1995) ve *Consciousness Explained* (Bilinç Açıklanıyor) (1991) gibi eserlerinde mem kavramını felsefi bir çerçevede ele almıştır. Ona göre Darwinci evrim fikri, sadece biyolojiyi değil, zihin ve kültür dâhil tüm bilgi alanlarını dönüştürebilecek “evrensel bir asit” gibidir (Dennett, 1995). Dennett, memlerin insan beynine dışarıdan giren ve onu şekillendiren “ölümsüz istilacılar” olduğunu söyleyerek, kültürel evrimin ne denli güçlü olduğunu da vurgular. Dennett’in çarpıcı ifadelerinden biri, “insan zihni, memlerin hayatta kalma mücadelesinin bir ürünüdür” (Dennett, 1991, s. 202) şeklindedir; yani zihinlerimizde başarılı olan memlerin birikimi, düşünce dünyamızı oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla, bir düşüncenin değeri onun gerçek veya doğru olmasından ziyade ne kadar başarılı çoğaldığıyla, yani ne kadar çok kişi tarafından benimsendiğiyle ölçülmektedir.

Özetle, Dawkins’in açtığı yolda Blackmore ve Dennett gibi öncüler, memetik kuramı geliştirerek kültürel değişimi evrimsel bir süreç olarak kavramsallaştırdılar. Bu çerçevede memetik kuram, sosyokültürel olguları

mikro düzeydeki bilgi “virüsleri”nin rekabeti şeklinde yorumlayan özgün ve iddialı bir kuramsal yaklaşım sundu. Ancak kuramın bu iddialı doğası, beraberinde birçok eleştiriye de beraberinde getirmiştir.

1. **Biyolojik Determinizm Eleştirisi:** Bu eleştiriye göre memetik, insan kültürünü açıklarken biyoloji temelli bir determinizm taşımakta ve kültürü, genlerin egemen olduğu biyolojik dünyaya aşırı benzetmektedir. Maurice Bloch (2000) ve Adam Kuper (2000) gibi antropologlar, memetik yaklaşımın kültürü açıklamada “yine biyolojik egemenlikten medet uman” yeni bir akım olduğunu söylemişler; kültürü biyolojiye indirgediği için memetiğe karşı çıkmışlardır. Gerçekten de mem kuramının temelinde, Dawkins ve takipçilerinin benimsediği gen-merkezli bakış açısı yatmaktadır. Bu bakış açısı, her türlü evrimin, ayrıklı birimler (genler veya memler) arasındaki rekabete dayalı olduğu önkabulünü taşıır.

Bu determinist yaklaşımda insan öznesinin rolü arka plana itilmiştir: İnsanlar, memlerin taşıyıcısı olan araçlar olarak görülmekte ve kültürel formlar, insan iradesinden bağımsız şekilde kendi “çıkarları” (yani yayılma eğilimleri) doğrultusunda şekillenmektedir. Gould’a (2020) göre memetik bu yönüyle, bireylerin yaratıcılığını, amaçlarını veya duygusal ve bilişsel süreçlerini yeterince dikkate almamaktadır. Nitekim memetik literatürüne mesafeli duran bilim insanları, mem kavramının “yeni bir biyolojik belirlenimci ideoloji” yarattığını öne sürmüştür (örn. Kuper, 2000; Bloch, 2000). Bu eleştiriye göre memetik kuram, doğa ve kültür arasındaki farkları silikleştirerek kültürel olguları adeta genler kadar otomatik ve denetimsiz süreçlerin ürünü olarak resmetmektedir. Özetle, biyolojik determinizm eleştirisi, memetik kuramın insan davranış ve kültürünü gen-analojileriyle fazlasıyla açıklamaya çalıştığını ve insan toplumsal gerçekliğini biyolojileştirme (biologize) hatasına düştüğünü vurgular.

2. **Yöntemsel Sorunlar:** Memetik kuramın karşılaştığı bir diğer önemli eleştiri grubu da yöntemsel sorunlar üzerinedir. Kuramın temelindeki “mem” biriminin muğlaklığı ve bu birimin bilimsel olarak nasıl inceleneceği belirsizliği, baştan beri tartışma konusu olmuştur. Hull’a (2012) göre bir kültürel birimin nerede bitip nerede başladığını, hangi alt unsurların mem olarak tanımlanabileceğini netleştirmek güçtür. Örneğin “müzik kültürü” hem bireysel hem de toplumsal düzeyde karmaşık ilişkiler ağı içerisinde beliren, parçaların basit bir toplamından fazlasını ifade eden geniş ve karmaşık bir kültürel yapı mıdır yoksa sayısız küçük memden oluşan bir demet midir? Dolayısıyla memetik kuram, kültürel öğeleri gen benzeri parçacıklar olarak ele alsa da, gerçek dünyada bu parçacıkları ayırtırmak yöntemsel olarak bir hayli zor görünmektedir. Dan Sperber’a (2000) göre, kültürü bölen bu atomcu yaklaşım, kültürel süreklilik ve dönüşümü yeterince yakalayamaz; çünkü kültürel aktarım çoğunlukla birebir kopyalamadan ziyade yorumlama, dönüştürme ve yeniden inşa etme şeklinde gerçekleşmektedir.

İkinci olarak, memetik kuram deney ve gözlem açısından somut bir yöntem geliştirememiştir. Memlerin beyinde veya toplumda izini sürmek, genlerin DNA üzerindeki izini sürmeye kıyasla çok daha karmaşıktır. Sadece dışsal gözlenebilir taklide odaklanmak bu noktada yetersiz kalmaktadır, çünkü insanların birçok fikri inşa ettiği bilişsel mekanizmaların göz ardı edilmemesi gerekir.

Ayrıca memetik kuram, kendi kavramlarını ölçülebilir hale getirmekte zorlanmıştır. Örneğin “meme başarısı” veya “mutasyon” gibi terimler, kültürel pratikte nasıl nicelenecektir? Bu soruların net yanıtları olmadığı için memetik kuram çerçevesinde yürütülen çalışmalar tutarlı bir araştırma programı oluşturamamıştır. Kültürel evrimi memlerle açıklayan araştırmalar genellikle analogi düzeyinde kalmış; mem kavramı, bilişsel bilimler veya sosyoloji alanlarında ölçülebilir bir birim haline gelememiştir. Hatta 1990’ların sonunda kurulan *Journal of Memetics* dergisinin birkaç yıl sonra kapanması, kuramın bilimsel bir topluluk oluşturamadığının işareti sayılmıştır.

Chvaja (2020), memetikçilerin “ayrıklı seçilim birimi olmadan evrim olmayacağı” önkabulüne saplanıp kaldıklarını ve test edilebilir hipotezler üretmek yerine bu kavramın ontolojisiyle uğraştıklarını belirtir.

3. **Kültürel İndirgemecilik Eleştirisi:** Memetik kurama yöneltilebilen önemli eleştirilerden biri, Kaufman'ın da (2019) vurguladığı üzere, son derece karmaşık ve çok katmanlı olan kültür olgusunu basit mem birimlerine ve taklit süreçlerine indirgemesidir. Kültürel evrim konusunda önemli bir atılım olarak değerlendirilen memetik yaklaşım, en temelde üzerinde uzlaşıya varılmış bir kültür tanımından yoksundur ve kültürel evrimi bütünüyle taklit yoluyla açıklamaya çalışması nedeniyle indirgemeci olmakla eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin özünde, memetik kuramın kültürün simgesel anlamını, toplumsal yapılarını ve tarihsel bağlamını göz ardı ederek onu yalnızca bilgi parçacıklarının yayılması süreci olarak kavramsallaştırdığı iddiası yer alır.

Maurice Bloch'a (2000) göre, memetikçiler, kültürü ayrık ve kendi başına bir "yaşamı" olan birimler toplamı olarak görme eğilimindedir; oysa antropologlar için kültür, böyle atomize edilemeyecek kadar bütüncül ve heterojendir. Kültürel öğeler ve bu öğelerin aktarımı, kültürel, ideolojik ve tarihsel bağlamlardan yoğun şekilde etkilenir; sadece "en iyi kopyalanan" memin kazanacağı basit bir seçim süreci varsayımı çoğu zaman etnografik gerçeği yansıtmaz (Bloch, 2000).

Bu eleştiriler göz önüne alındığında, mem kuramının kültürel ürünlerin evrimine dair sunduğu açıklama, çoğu araştırmacı tarafından tek başına yeterli görülmemektedir. Bununla birlikte, memetik kuram her ne kadar bilimsel açıdan rağbet görmemiş olsa da, bıraktığı kavramsal miras tamamen yok olmamıştır. Özellikle "meme" terimi, popüler kültürde ve internet dilinde yeni bir anlam kazanarak yaygınlaşmıştır. Bu durum, belki de ironik bir biçimde, bir memetik kavramın (meme sözcüğünün kendisinin) başarılı bir mem olarak küresel kültüre yerleştiğini göstermektedir. Akademik düzlemde ise memetik tartışmalar, kültürün evrimsel incelenmesi konusunda ufuk açıcı fikirler sunmuş; böylece daha eleştirel ve disiplinlerarası çalışmalara zemin hazırlamıştır. Öte yandan kültürün çok katmanlı doğası ve insanların aktif rol oynadığı karmaşık etkileşim ağları, memlerin dar tanımıyla tam olarak açıklanamamaktadır.

"Mem" Yerine "Bilgi" Kullanmanın Gerekçesi

Kültürel evrim sürecini açıklarken "mem" kavramı yerine "bilgi" kavramının kullanılmasının temel gerekçesi, kültürün zengin ve çok katmanlı yapısını daha kapsayıcı biçimde analiz edebilmek ve kültürel aktarımın sadece kopyalama süreçlerinden ibaret olmadığını, aynı zamanda dönüştürme, yeniden anlamlandırma ve yeniden yapılandırma aşamalarını da içerdiğini vurgulamaktır.

Öncelikle kültürel süreçler çoğu zaman salt "taklit" veya "kopyalama"yı aşan yorumlama, dönüştürme ve yeniden inşa etme pratiklerini de içerir. Bir inanç sistemi, müzikal tarz, sanatsal üslup veya teknolojik yenilik, aktarım sırasında statik bir biçimde kopyalanmaktan çok farklı bireysel, toplumsal ve kurumsal etkileşimlerle sürekli olarak yeniden yorumlanır. Bu nedenle, memlerin merkezine yerleştirilen "kopyalanabilirlik" özelliği, gerçekte kültürel aktarımın yaratıcı ve çoğu zaman "yeniden üretime" dayanan boyutunu yakalamakta yetersiz kalmaktadır.

"Bilgi" kavramı ise çok katmanlı bir düzeyde hem bireysel bilişsel süreçleri hem de toplumsal, teknolojik ve sembolik yapıları içine alabilecek kapsamlı bir çerçeve sunar. Bu kavram insan zihninin bilişsel süreçleriyle yakından ilişkili olduğundan, kültürel aktarımın temelinde yatan yaratıcı ve yorumsal yönü daha iyi açıklayabilir. Ayrıca ekonomik, politik ve teknolojik etkenlerle de iç içe geçtiği için, seçim süreçlerinde devreye giren kurumsal ve toplumsal güç ilişkilerini de göz ardı etmez.

Bu bakış açısı, kültürel ürünlerin (örneğin müzikal eserlerin, geleneklerin veya fikirlerin) nasıl temsil edildiği ve paylaşıldığı sorusunu bir adım öteye taşır. Mem kuramı, çoğunlukla "başarılı kopyalanma" üzerinde dururken, bilgi temelli yaklaşımda temsil, anlamlandırma ve pratik edinme süreçlerine vurgu artar. Bu da bir kültürel öğenin belli bir bağlamda nasıl deneyimlendiğini, toplumsal geri bildirimlerle nasıl evrildiğini ve yeni icralarla nasıl dönüşüme uğradığını açıklamaya imkân tanır. Bilgi yaklaşımı, söz konusu

dönüşümlerin tek tek hangi “parçalar” üzerinden gerçekleştiğinden çok, bu parçaların nasıl etkileştiğine, hangi toplumsal katmanlarda nasıl anlama büründüğüne odaklanır.

Örneğin bir müzik eserinin farklı coğrafyalarda icra edilmesi, notalara bakıldığında birebir “kopyalama” gibi görünse bile, her icranın kendine has yorum farkları, kültürel bağlamı, kullanılan enstrümanların teknik özellikleri, mekânın akustiği ve dinleyicilerin tepkileri gibi unsurlarla sürekli yenilenmesi söz konusudur. Dolayısıyla burada esas olan, mem mantığındaki “kopya adedi” ya da “dıştan gözlenebilir taklit” değildir. Aksine, bilginin toplumsal, duygusal ve bedensel katmanlarda nasıl yeniden üretildiği, dönüştürüldüğü ve yeni anlam katmanları kazandığıdır.

Ayrıca mem odaklı açıklamalarda, sıklıkla eleştiri konusu olan “biyolojik determinizm” (Bloch, 2000) veya “kültürel indirgemecilik” (Kuper, 2000) riski, bilgi kuramına dayalı bir yaklaşımla hafifler. Çünkü “bilgi” kavramı, kültürel evrimin yalnızca otomatik seçim mekanizmalarıyla açıklanamayacağını, toplumsal bağlam, tarihsel koşullar, kurumsal yapılar ve insan yaratıcılığı gibi unsurların da kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaya daha elverişlidir. Bu çerçevede bilgi, yalnızca çoğalan birimler dizisi değil, aynı zamanda belirli bilişsel ve toplumsal yapılarda anlam kazanan bir süreçtir.

Nihayetinde kültürel evrimde “mem” yerine “bilgi” kavramının tercih edilmesi, kültürün karmaşıklığını, çok katmanlılığını ve sürekli dönüşümünü daha kapsayıcı biçimde analiz edebilmek açısından önemlidir. Bilginin, basit kopyalama dinamiklerinin ötesine geçen yorumlama, zenginleştirme ve yeniden inşa süreçlerini açıklamaya imkân tanıdığı söylenebilir. Böylece kültürel ürünlerin hem bireysel biliş hem de toplumsal pratikler aracılığıyla nasıl sürekli yenilendiği, anlam kazandığı ve evrildiği daha bütüncül bir kuramsal çerçeve içinde anlaşılabilir hâle gelebilir.

Kültürde “Evrimsel Başarı”

Evrimsel başarı, bir kültürel ürünün “hayatta kalma”, “yeniden üretilme” ve “yaygın kabul görme” kapasitesini ifade eder. Bu kavram, kültürel ürünlerin (örneğin müzik eserleri, ritüeller, dilsel ifadeler, teknolojik yenilikler) uzun dönemli varlığını ve yayılımını açıklamak için yararlı bir çerçeve sunabilir. Ancak kültürel bağlamda bu başarı, biyolojideki gibi basit bir “uyum” (fitness) anlayışıyla tam olarak örtüşmez; çünkü toplumsal normlar, medya, teknolojik araçlar ve insan etkeni gibi farklı faktörler devreye girerek süreci karmaşıktırır.

Evrimsel Başarı Kavramının Unsurları

Makalenin önceki bölümlerinde ele alınan ve tanımıyla nitelikleri ortaya konan bilgi yaklaşımından hareketle, bir kültürel ürünün evrimsel başarıya ulaşmasına etki eden temel etkenler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Bilginin Çok Katmanlı Yapısı:** Bir kültürel ürünün evrimsel başarısında, söz konusu ürünün içerdiği bilginin çok katmanlı ve dinamik doğası kritik rol oynar. “Bilgi,” burada salt verilerin veya enformasyonun ötesinde, bireysel bilişsel süreçlerden duygusal ve bedensel katılıma, sembolik kodlardan toplumsal etkileşim ağlarına kadar geniş bir yelpazede işlerlik kazanan unsurlar bütünü olarak tanımlanır. Örneğin bir müzik eserinde, bestecinin zihnindeki melodik ve armonik tasarımlar (bilişsel katman), icracının duygusal ve bedensel etkileşimi (performans katmanı) ve dinleyicinin eserdeki temaları kendi duygu dünyasıyla ilişkilendirmesi (duygusal katman) iç içe geçer. Bunların yanı sıra, eserin toplumsal ve tarihsel bağlamı, kullanılan teknolojik imkânlar ve eser hakkında süregelen şekilde yapılan kritik değerlendirmeler gibi katmanlar da bu “bilgi” bütünlüğünün ayrılmaz parçalarıdır. Dolayısıyla bir müzik eserinin –ve genel olarak herhangi bir kültürel ürünün– evrimsel başarısını anlamak, onun farklı katmanlarda nasıl şekillendiğini ve birbirleriyle nasıl etkileşim kurduğunu çözümlemeyi gerektirir.

- **Yeniden Üretilirlik (Modülerlik ve Uyarlanabilirlik):** Bir kültürel ürünün farklı bağlamlarda kendini yeniden üretebilme kapasitesi, onun geniş kitlelere ulaşmasında ve uzun vadede “yaşamada” belirleyici bir etkidir. Burada “yeniden üretim,” basitçe kopyalamanın ötesinde, eserin farklı formlarda yorumlanarak veya modüler değişikliklere uğrayarak yeni ortamlara uyum sağlamasını içerir.

Örneğin bir müzik eserinin düzenleme (aranje) süreçleri veya farklı tarzlarda yapılan “cover” yorumları, aynı eserle ilişkilendirilebilecek yeni anlam katmanları doğurur. Bu çeşitlilik, eserin tek bir biçime saplanıp kalmadan farklı dinleyici topluluklarına ve dönemsel estetik eğilimlere hitap etmesini kolaylaştırır. Yeniden üretilirlik ne kadar yüksekse, ürünün evrimsel başarısı da genellikle o kadar artar. Müzik özelinde düşünüldüğünde, farklı orkestrasyonlar, remiksler ya da akustik düzenlemeler, eserin uyarlanabilirliğini pekiştirerek onun zaman içinde yeni bağlamlarda yaşayabilmesine imkân tanır.

- **Kurumların Rolü:** Medya, eğitim kurumları, devlet politikaları ve müzik endüstrisi gibi toplumsal kurumlar, belirli müzik türlerinin ya da eserlerinin görünürlüğünü artırarak, bu üretimlerin toplum tarafından benimsenmesini ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını önemli ölçüde etkileyebilir. Bu kurumlar, eserlerin dolaşımını kolaylaştırmak, belirli estetik anlayışları öne çıkarmak ve tarihsel hafızayı canlı tutmak gibi yollarla kültürel mirasın taşıyıcısı haline gelebilir.

Ancak bu süreç her zaman tarafsız ya da eşitlikçi değildir. Kurumların hangi müzik türlerini destekleyeceği, genellikle kültürel, ekonomik ve ideolojik tercihlerle şekillenir. Örneğin devlet destekli sanat kurumları, ulusal kimliği pekiştirme amacıyla geleneksel ya da klasik müzik türlerini öne çıkarabilirken; medya ve müzik endüstrisi daha çok tüketime uygun, piyasa değeri yüksek türleri dolaşıma sokabilir. Bu durum, bazı müzik türlerinin sistemli biçimde görünür kılınırken, diğerlerinin dışlanmasına veya marjinalleşmesine neden olabilir.

Öte yandan, kültürel üretimler zamanla yeniden değer kazanabilir. Ortaya çıktığı dönemde yeterince ilgi görmemiş bir müzik türü veya eser, sosyopolitik koşulların değişimiyle birlikte tekrar gündeme gelebilir. Bu yeniden keşif süreci, kimi zaman nostalji temelli medya içerikleriyle, kimi zaman da akademik kurumların arşiv çalışmalarıyla ya da topluluk temelli girişimlerle gerçekleşir.

Bu bağlamda, kurumların kültürel evrimdeki rolü, “bilgi”nin korunması, dönüştürülmesi ve yeni kuşaklara aktarılmasında kritik bir seçim baskısı ortamı yaratır. Bu seçim ortamı, bir müzik eserinin kuşaklar boyu süren kalıcılığını ve çeşitlenmesini doğrudan etkiler. Kurumlar eserlerin görülebilirliğini artırarak onların “evrimsel avantaj” kazanmasına hizmet edebilirken, aynı zamanda bazı türleri dışlayarak farklı seçim hatları oluşturabilirler. Bu ikili etki, kültürel mirasın korunması ve çoğalması kadar, bazen de daralması ya da marjinalleşmesi anlamına gelir. Dolayısıyla, kurumların politikaları ve tercihleri, kültürel evrim sürecinde neyin “başarılı” addedileceğini önemli ölçüde belirleyen faktörlerdir. Müzik eserlerinin uzun vadede varlığını sürdürmesi, kurumların sağladığı maddi veya sembolik destekle iç içe geçmiş bir dönüşüm ve yenilenme döngüsüne bağlıdır.

- **Sürekli Yorum ve Etkileşim:** Kültürel ürünlerin “canlı” kalması, onların sadece statik bir biçimde çoğaltılmasıyla değil, aynı zamanda her yorumda ve her etkileşimde yeniden inşa edilmesiyle mümkündür. Özellikle müzik alanında, icracının performansı, dinleyici tepkileri ve eleştirmenlerin değerlendirmeleri gibi etmenler, eserin sürekli yorumlanmasını ve geri bildirim döngüleri yoluyla evrilmesini sağlar.

Dinleyiciler, bir eseri dinlediklerinde sadece pasif alıcılar değildir; konserdeki coşku, ritüel katılım veya sosyal medyada paylaşılan yorumlar gibi tepkiler, eserin algılanışını ve sonraki icralarını da şekillendirir. Böylece bir kültürel ürün, kendini “yenileme” fırsatı bularak statik bir yapı olmaktan çıkar ve farklı kuşaklarda bile yeni değerlerle deneyimlenebilir hâle gelir. Bu etkileşimci süreç, kültürel ürünlerin uzun ömürlü olmasında önemli bir katalizör işlevi görür.

- **Teknolojik Yayılım:** Kültürel ürünlerin farklı coğrafyalara ve kuşaklara yayılmasında kullanılan teknolojiler, evrimsel başarıyı belirleyen en önemli araçlardandır. Geçmişte notaların matbaa yoluyla çoğaltılması veya plak-kaset-CD gibi kayıt teknolojileri ne kadar etkili olduysa, günümüzde de dijital platformlar, sosyal medya, çevrimiçi paylaşım ağları benzer işlevi çok daha geniş ölçekte yerine getirmektedir.

Bu yayılım ağları, bir eserin hem hızla kitlelere ulaşmasını hem de kullanıcılar tarafından dönüştürülüp yeniden paylaşılmasını kolaylaştırır. Örneğin çevrimiçi platformlarda bir şarkının remix versiyonlarının üretilmesi veya yorum videolarının paylaşılması, eserin evrimsel izini sürmeyi de kolaylaştırır. Teknolojik yayılım aynı zamanda belgeleme ve arşiv imkânlarını da genişlettiği için, kültürel ürünlerin gelecekteki araştırmacılar tarafından ele alınmasını mümkün kılar.

- **Akademik ve Eleştirel İlgi:** Son olarak, akademik çalışmalar ve eleştirel tartışmalar, bir kültürel ürünün “resmî tarih” ve kültürel bellek içinde konumlanmasını sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Müzikoloji, etnomüzikoloji, tarih, sosyoloji gibi alanlarda incelenen eserler, hem ilgili araştırma alanlarının katkısıyla daha derinlemesine anlaşılır hem de akademik çevrelerde “kayda değer” veya “önemli” kategorisinde değerlendirilmeye başlar. Bu durum, eserin yeni kuşaklar tarafından da tanınmasının ve kültürel hafızada canlı tutulmasının önünü açar. Örneğin bir müzik eserinin uluslararası konferanslarda konu edilmesi, çok çeşitli disiplinlerden araştırmacıların dikkatini çekerek, o esere dair sürekli yeni okuma ve yorumların doğmasına yol açar. Aynı şekilde, popüler müzik eserlerini değerlendiren eleştirel çalışmalar, o eserlerin kültürel statüsünü pekiştirir ve geleceğe aktarılmasına katkıda bulunur.

Akademik ve eleştirel ilgi, bir eserin sadece estetik veya eğlence değerine değil, aynı zamanda tarihsel, politik, toplumsal ve felsefi boyutlarına da ışık tutar (Everett, 2008). Böylece eserin kültür içindeki konumu, belli bir kuşağın beğenisinin ötesine geçer ve uzun vadeli bir “değer” statüsü kazanır. Kültürel ürünlerin çok katmanlı bilginin farklı boyutlarında incelenmeye devam etmesi, hem o ürünlerin kalıcılığını pekiştirir hem de gelecekteki değişim ve dönüşümleri için sağlam bir altyapı oluşturur.

Toparlayacak olursak, evrimsel başarı bir anlamda kültürel ürünün “hayatta kalması” ve kültürel alanda etkisini sürdürmesi olarak düşünülebilir. Örneğin herhangi bir müzik eserinin “evrimsel başarı”, nesiller boyunca (veya farklı kültürler arasında) aktarılabilmesi ve farklı bağlamlarda yeniden üretilmesi ile ilişkilendirilebilir. Söz konusu başarının kökeninde de yapısal nitelik, dönemin kültürel desteği, teknoloji, sonraki dönem müzisyenlerin ilgi ve yorum biçimleri gibi pek çok faktör bulunmaktadır. Bu nedenle, evrimsel başarı, tek bir boyutta ele alınamayacak kadar çok katmanlı bir olgudur ve bazen tekil bir eser, bazen bir müzik türü, bazen de bir coğrafi ya da dönemsel müzik kültürü düzeyinde kendini gösterir².

Burada iki temel noktaya vurgu yapmak gerekir. İlk olarak, “evrimsel başarı” kavramı, estetik bir değerlendirme veya yargı taşımaktan ziyade bilginin aktarılabilme ve varlığını sürdürebilme kapasitesine odaklanır. Bu bağlamda, bir bilginin ya da eserin güncelliğini koruyabilmesi, onun estetik değerinden çok tarihsel, psikolojik veya sosyolojik açılardan güçlü bir ilgiye sahip olmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, evrimsel başarı kavramı, bilginin zaman içinde yaşayabilme, iletilebilme ve aktarılabilme kapasitesiyle ilgilidir ve estetik anlamda bir onaylama ya da reddetme anlamına gelmez.

İkinci olarak, bir müzik eserinin veya müzikal türün farklı tarihsel dönemlerde ve coğrafyalarda varlığını devam ettirmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi, onun evrimsel açıdan başarılı olduğunun göstergesidir. Ancak bu başarı, asla ulaşılan nihai bir sonuç ya da tamamlanmış bir hedef olarak görülmemelidir. Çünkü kültürel ürünler ve fikirler, sürekli değişen tarihsel, teknolojik ve sosyolojik bağlamlarda dönüşmeye devam

²Bazı durumlarda, tek bir eserin kendisi (örneğin Beethoven’ın 9. Senfonisi gibi) kültürel bellekte çok özel bir yer edinerek birebir kopyalanır, yeniden icra edilir, yorumlanır ve dönüştürülür. Bu, eser düzeyinde bir evrimsel başarı örneği olarak düşünülebilir. Öte yandan, bazen de bir müzik türü (örneğin caz, rock, hip hop gibi) içindeki temel stilistik özelliklerin evrimleşerek devam etmesi, tür düzeyinde başarı olarak yorumlanabilir. Türün temel “bilgisi” – stil kodları, armonik ve ritmik kalıplar, icra gelenekleri – farklı besteciler, icracılar ve dinleyiciler tarafından sürekli yeniden üretilir ve dönüştürülür.

eder. Dolayısıyla evrimsel başarı, her dönemde ve her yeni performans bağlamında tekrar tekrar doğrulanması gereken, sürekli kendini yeniden üretmeye ve adapte olmaya zorunlu olan dinamik bir süreçtir. Kısacası evrimsel başarı, değişen koşullara sürekli uyum sağlayabilen, yeniden biçimlenen ve her defasında yeniden onaylanmayı gerektiren bir süreç olarak değerlendirilmelidir.

Kültürde Evrimsel Başarıyı İncelemek: Bir Model Önerisi

Makalenin kavramsal çerçevesini temel alarak, kültür ürünlerindeki evrimsel başarıyı hem nicel hem de nitel verilerle değerlendirmeyi öneren bir model oluşturulabilir. Bu model, süreklilik (zaman boyutu), yaygınlık (mekân boyutu), yeniden üretim (adaptasyon), eleştirel ilgi ve teknolojik destek gibi göstergeleri birlikte ele alır. Nicel ve nitel yöntemlerle desteklenen çok boyutlu bir analiz, bu kavramın daha anlaşılır ve net bir şekilde uygulanmasına olanak tanıyacaktır.

1. Süreklilik Göstergeleri (Zaman Boyutu):

- Eserin ya da türün ne kadar süre boyunca varlığını koruduğu,
- Farklı dönemlerdeki icra, kayıt veya yayın sayıları,
- Kurumsal (konservatuvar, müzik okulları vb.) kabul görme süresi.

2. Yaygınlık Göstergeleri (Mekân Boyutu):

- Eserin ya da türün coğrafi dağılımı,
- Uluslararası konserler, festivaller, dijital platformlarda dinleme oranları,
- Farklı kültür ve topluluklar tarafından benimsenme düzeyi.

3. Yeniden Üretim Göstergeleri (Adaptasyon ve Çeşitlilik Boyutu):

- Cover veya düzenleme (arrangement) sayısı,
- Diğer sanat formlarına (sinema, tiyatro, reklam vb.) uyarlanma durumu,
- Yeni anlam katmanları, yeni icra biçimleri, füzyon (örneğin rock + klasik).

4. Kritik/Eleştirel İlgi (Akademik ve Popüler Tartışma Boyutu):

- Hakkında yazılan akademik makale, kitap ve tezlerin sayısı,
- Eleştirmenlerin ve müzikologların değerlendirmeleri,
- Toplum nezdindeki “kült” statüsü veya “klasik” olarak görülme düzeyi.

5. Teknolojik Destek ve Medya Varlığı (İletişim Boyutu):

- Farklı iletişim kanallarında yer alma (radyo, TV, internet, sosyal medya),
- Dijital platformlarda algoritmik önerilerle yayılma,
- Medya tarafından tekrar tekrar gündeme getirilme sıklığı.

Bu model, nicel veriler (icra sayıları, satış istatistikleri, dinlenme oranları, alıntı veya akademik atıf sayısı) ile nitel verileri (eleştirel yorumlar, tarihsel belgeler, röportajlar, katılımcı gözlem) harmanlamayı hedefler. Böylelikle, kültür ürünlerinin evrimsel başarıları daha bütüncül şekilde değerlendirilebilir.

“Bohemian Rhapsody” Örneği

Önerilen model çerçevesinde değerlendirildiğinde, Queen’in 1975 tarihli “Bohemian Rhapsody” adlı eseri evrimsel başarı kriterlerini büyük ölçüde karşılamaktadır ve bu bölümde, söz konusu modelin farklı göstergeleri üzerinden bu başarı ayrıntılı şekilde gerekçelendirilecektir.

Tarihsel Arka Plan

İngiliz rock grubu Queen’in 1975 yılında yayımladığı ve grubun solisti Freddie Mercury tarafından bestelenen “Bohemian Rhapsody”, rock tarihine geçmiş özgün bir eserdir. “Bohemian Rhapsody” 1975’te Birleşik Krallık listelerinde dokuz hafta boyunca 1 numarada kalarak milyonu aşkın satışa ulaşmış ve Queen’e uluslararası çapta saygınlık getirmiştir (Wade, 2021).

Altı dakikalık bu parça, balad, opera ve hard rock öğelerini içeren bölümlerden oluşur ve geleneksel bir nakarata sahip değildir. Müzikolog Sheila Whiteley'e (2006) göre bu açıdan şarkı, 1970'lerde doruk noktasına ulaşmış progresif/senfonik rock akımının karakteristik cesaretini yansıtmaktadır.

"Bohemian Rhapsody" yalnız Queen için değil, 1970'ler müzik endüstrisi için de önemli bir mihenk taşıdır. Alışılmışın dışındaki uzunluğu nedeniyle başlangıçta plak şirketi EMI parçayı single olarak yayımlamaya çekimser yaklaşmıştır; ancak DJ Kenny Everett parçayı bir hafta sonunda radyoda defalarca çalarak kamuoyu talebi oluşturmuş ve şarkının kırılmadan tam haliyle piyasaya sürülmesini sağlamıştır (Hutchinson, 2012). Bu durum, rock müzikte kalıpların dışında bir eserin de hit olabileceğini endüstriye göstermiştir. Ayrıca şarkıya eşlik eden yenilikçi *promo video*, dönemin popüler müzik tanıtım yöntemlerini değiştirmiştir. Bu video klip, ilk kez Kasım 1975'te *Top of the Pops* programında yayımlanarak, müzik endüstrisinin geleceğinde görsel medyanın belirleyici olacağının habercisi olmuştur (Hutchinson, 2012). Nitekim bu öncü hamleyle de "Bohemian Rhapsody", 1970'lerde müzik endüstrisinde hem sanatsal hem de pazarlama boyutunda değişimlere ilham vererek rock müzik tarihindeki ayrıcalıklı yerini almıştır.

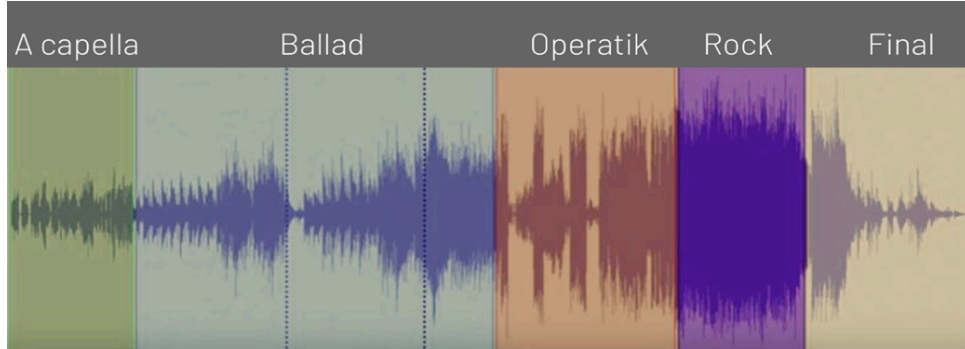
"Bohemian Rhapsody", bugün hâlâ popülerliğini koruyan ve "tüm zamanların en iyi şarkısı" tartışmalarının merkezinde yer alan bir eser olarak öne çıkmaktadır. Dijital müzik platformu Spotify'da, Mart 2025 itibarıyla şarkının dinlenme sayısı 2,5 milyarı aşmış durumdadır. Ayrıca Queen grubunun aylık dinleyici sayısının günümüzde 46 milyonun üzerinde olması, şarkının ve grubun kültürel güncelliğini sürdürmesi açısından oldukça dikkat çekicidir (Spotify, t.y.).

Müzikal Analiz

Bohemian Rhapsody, a capella, ballad, operatik, rock ve final olmak üzere farklı bölümlerden oluşan çok katmanlı bir forma ve karmaşık bir tonal yapıya sahiptir. Bu bölümlerin her biri, farklı bir müzikal tarz ve tonal yaklaşım barındırır.

Şekil 1

"Bohemian Rhapsody" İçerdiği Türler (Fisch, 2019)

Şekil 1'de görüldüğü üzere, *Bohemian Rhapsody* geleneksel kıta-nakarat formunu izlemez; bunun yerine ardışık farklı bölümlerden oluşan bütüncül bir yapı sunar. Şarkı; katedral korosu ambiyansındaki kısa bir a capella³ giriş, piyano eşlikli bir balad, operatik bir orta bölüm, sert bir rock geçişi ve yumuşak bir kapanış ile sonlanır. Bu kesintisiz çok bölümlü form, klasik müzik formlarına benzer bir dramatik ilerleme yaratır ve parçanın bölümleri arasında gizli motif tekrarlarıyla bütünlük sağlar (Boss, 2016).

Şarkı zamanının popüler müzik paradigmasına uyan bir şekilde tonal başlamaktadır. Si bemol majör tonunda başlayan "A capella"dan sonra "Ballad" bölümü de aynı tonda devam ederek diatonik bir yapı sergilemektedir. "Ballad" bölümünde vokale, tekrar eden dolayısıyla akılda kalan bir piyano teması eşlik etmektedir.

³Herhangi bir çalgının kullanılmayıp sadece insan sesleriyle yapılan müzik.

Grubun gitaristi Brian May'in uzak bir tonaliteye (A majör) kromatik bir inişle geçen solosunun ardından geçilen "Operatik" kısımda, sıklıkla ton (neredeyse atonal), ritim kalıbı ve tempo değişmektedir.

"Operatik" bölümünde müzik dışı alanların bilgilerinden yararlanılmıştır. Bu bölümde şarkının müzikal stili, temposu ikiye katlayarak (72 Bpm 'den 144 Bpm'e) ve dinamik ses şiddeti artırılarak (piyano ve vokal yerine gitar, bas, davul, efekt için kullanılan aletler, koro) değiştirilmektedir. Aynı zamanda operada, Monteverdi'nin Orpheo'su, Purcell'in Kral Arthur'u, Mozart'ın Don Giovanni'si, Weber'in Der Freischütz'u ve Wagner'in Nibelung Yüzüğü gibi eserlerde bulunan ortak bir tema taklit edilmektedir. Metin kısmı ise klasik İtalyan operalarından, İslam'ın kutsal kitabı Kuran'a, Galileo'dan İspanyol danslarına referans eden geniş bir kelime havuzuna sahiptir.

Mi bemol Majör tonuyla "Rock" bölümüne geçiş yapılırken tempo 135 Bpm'dir. Hemen akabinde aynı tonla geçilen "Final" bölümünde ise temponun 71 Bpm'e düştüğü duyulmaktadır. Tempodaki kademeli azalışın bitişi hazırlamaya yönelik olduğu varsayılabilir.

Eserdeki bu armonik yapı, ritmik motifler, farklı enstrüman kullanımları, söz içerikleri gibi yapısal özellikleri, şarkının bilgi katmanlarının zenginliğini göstermektedir. Bu çeşitlilik, şarkının farklı dinleyici kitlelerinde de karşılık bulmasına olanak tanımıştır. Böylece "Bohemian Rhapsody," hem popüler müzik dinleyicisini hem de rock, opera ve koral müziğe ilgi duyan kitleleri kendine çekmeyi başararak farklı bilgi katmanlarını birleştirmiştir.

Yeniden Üretim (Sürekli Yorum ve Etkileşim)

Freddie Mercury tarafından "alaycı bir opera parodisi" şeklinde nitelendirilen Bohemian Rhapsody şarkısı (McLeod, 2001), yıllar içinde farklı kültürel ve medya bağlamlarında defalarca yeniden üretilmiştir. Örneğin:

- 1991'de Freddie Mercury'nin ölümü sonrası tekrar tekli (single) olarak yayımlanmış ve listelerin zirvesine geri dönmüştür (Jackson, 2015).
- 1992 yılında Penelope Spheeris'in yönettiği *Wayne's World* filminde mizahi bir bağlamda kullanılan "Bohemian Rhapsody", popüler kültür hafızasında yeniden güçlü bir yer edinmiştir (Hughes, 2019). Filmin unutulmaz sahnesinde karakterlerin arabada şarkıya eşlik ederek kafa sallamaları, parçanın yeni kuşaklar tarafından keşfedilmesini sağlamış ve 1970'lere ait bir rock operasının 1990'ların popüler kültür ortamında nasıl yeniden hayat bulabileceğini açıkça göstermiştir (Graybill, 2004).
- 2002 yılında, Guinness World Records'un organize ettiği bir anket sonucunda "Son 50 Yılın En İyi Rock Şarkısı" seçilmiş (The Guardian, 2002) ve bu unvan şarkının prestijini pekiştirmiştir.
- 2009 yılında Muppet karakterlerinin yayınladığı parodi klibi, kısa sürede viral olup milyonlarca izlenme elde ederek şarkının mizahi ve evrensel yönünü vurgulamıştır. Şarkı, bu çevrimiçi üretimle birlikte günümüz katılımcı kültüründe dinleyicilerin ve hayranların klasik eserleri yeni bağlamlara taşıyarak yeniden anlamlandırabildiğini ortaya koymuştur (Jenkins ve diğ., 2013).
- 2018'de, Freddie Mercury'nin hayatını konu alan "Bohemian Rhapsody" adlı filmle (yönetmen Bryan Singer, daha sonra tamamlayıcı olarak Dexter Fletcher) tekrar gündeme gelmiş, dijital platformlarda ve müzik listelerinde yüksek dinleme oranlarına ulaşmıştır (IMDb, 2018).

Eleştirel ve Akademik İlgi

"Bohemian Rhapsody", başlangıçta popüler müzik alanında akademik çalışmaların sınırlı olması nedeniyle derinlemesine incelenmemiştir. Ancak ilerleyen yıllarda müzikoloji, kültürel çalışmalar ve medya çalışmaları gibi disiplinlerde, şarkının yenilikçi yapısını ve çok katmanlı anlamlarını çözümlemeye yönelik çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir (McLeod, 2001; Braae, 2015; Clément, 2018; Syamsu ve diğ., 2023).

Freddie Mercury'nin besteci kimliği, özellikle kişisel geçmişi ve cinsel yönelimiyle birleştğinde, "Bohemian Rhapsody"nin akademik bağlamda ele alınan pek çok boyutunu etkilemiştir. Zira müzik eserleri, aynı zamanda toplumun kültürel, politik ve sembolik kodlarını yansıtır. Mercury'nin kendine özgü sahne duruşu ve müziğine yansıttığı çoklu kimlik unsurları, eserin sosyolojik ve psikolojik yönlerini anlamada önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Fouché, Louw, Naidoo ve Van Niekerk, 2018).

Freddie Mercury'nin kendini ifade etme alanını oluşturan Rock müzik, ortaya çıkışı itibarıyla sosyal çatışmalar, ekonomik eşitsizlikler ve bireysel özgürlük gibi konularda bir farkındalık yaratma işlevi de görmüştür. Bu müzik türü, anlam zenginliğiyle yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda kitleleri düşündürmeye ve harekete geçirmeye yönelik kültürel bir platformdur. Barış ve adalet gibi ana temalarla ilişkilendirilen Rock müzik, Martin'in de (1979) belirttiği gibi, "düzen" ve "bozukluk" karşısında uluslararası bir kültürel mücadele biçimini temsil eder.

Öte yandan, "Bohemian Rhapsody"nin kültürel etkiye sahip olmasında medya desteğinin rolü büyüktür. Mercury'nin ikonik kimliği ve şarkının yenilikçi müzikal formatı, popüler basın ve televizyon kanalları tarafından sıklıkla gündemde tutulmuştur. Özellikle 1975'te çekilen yenilikçi promosyon klibi, müzik videoları çağının öncüsü sayılabilecek bir görsel araç olarak medya çalışmalarında sıkça incelenmiştir (Cook, 2013). Bu görünürlük, hem grubun hem de eserin kalıcı biçimde kültürel belleklerde tutunmasını sağlamıştır.

Nihayetinde "Bohemian Rhapsody" örneği, kültürde evrimsel başarı kavramının hem uzun vadeli geçerlilik hem de çok katmanlı etkileşim boyutları açısından nasıl somutlaştığını gösterir; eser, tarihsel arka planından müzikal yapısına, yeniden üretimlerindeki çeşitliliğinden akademik ve popüler ilgiye kadar pek çok kriteri başarıyla karşılar. Şarkının farklı dönemlerde ve bağlamlarda tekrar gündeme gelmesi, "yaşayan" bir kültürel miras olarak işlev gördüğünü ve her yeni kuşakta yeniden yorumlanarak kalıcılığını sürdürdüğünü kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, kurumların desteği, medya görünürlüğü, teknolojik yayılım ve eleştirel ilginin tümü, "Bohemian Rhapsody"nin toplumdaki kültürel kabulünü pekiştirerek esere evrimsel bir avantaj sağlar. Ürünün bilgi katmanlarının (müzikal, sembolik, psikolojik ve sosyolojik) zenginliği, hem dinleyicinin zihinsel ve duygusal etkileşimini artırır hem de eserle kurulan bağın güçlenmesine ve nesiller boyu aktarılmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla, "Bohemian Rhapsody" sadece bir rock klasiği olarak değil, aynı zamanda farklı sanat alanlarına, toplumsal hafızaya ve akademik tartışmalara dâhil olabilme yeteneğiyle kültür içinde evrimsel başarı tanımını en somut biçimde temsil eden örneklerden biridir.

Sonuç

Bu çalışma, kültürel evrim süreçlerini açıklamak için klasik memetik kuramın sunduğu çerçevenin ötesine geçilmesi gerektiğini öne sürerek, "bilgi" kavramına odaklanmanın daha kapsamlı ve çok katmanlı bir anlayış sunduğunu savunmuştur. Kültürün, yalnızca "kendini kopyalayan birimler" üzerinden ilerleyen bir süreçten ibaret olmadığı, bilakis bireysel bilişsel süreçler, toplumsal etkileşim ağları, kurumsal yapılar, teknolojik araçlar ve sürekli dönüşüm içerisinde olan sembolik katmanlardan beslendiği dile getirilmiştir. Dolayısıyla kültürün, varlık ve süreklilik kazanabilmesi için sadece "taklit" veya "kopyalama" mekanizmalarına değil, aynı zamanda yorumlama, yeniden üretme, dönüştürme ve uyarlama gibi süreçlere de ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır.

"Bilgi" kavramı, bu bağlamda temel bir açıklama birimi olarak önerilmiş ve bunun, kültürel evrimin karmaşık dinamiklerini daha iyi aydınlatabileceği ileri sürülmüştür. Bilgi, dar bir epistemik içeriğe hapsedilemeyecek kadar zengin ve farklı boyutlarla iç içe geçen bir oluşumdur. Bu bakımdan, hem bireysel zihinlerde hem de toplumsal-kurumsal düzeyde sürekli evrilen bir yapıya sahiptir. "Mem" kavramı, kültürel aktarımı parçalara bölmeye ve bu parçaların kopyalanma kapasitesine aşırı vurgu yapmaya yatkın olduğundan, kültürel çeşitliliğin ve derinliğin büyük bir kısmını göz ardı etme riskini taşır. Buna karşın "bilgi," kültürel

süreçlerdeki çok yönlülüğü, etkileşim ağlarını ve yaratıcı yeniden üretimleri kucaklayan daha esnek bir çerçeve sunar.

Önerilen bakış açısının, somut bir örnek üzerinden sınanabilir ve geliştirilebilir olduğunu göstermek amacıyla makalede Queen'in "Bohemian Rhapsody" eseri incelenmiştir. Bu şarkı, başlangıcından günümüze kadar hem müzikal yapısının özgünlüğü hem de farklı dönem ve bağlamlarda sürekli yeniden üretilme kapasitesiyle dikkat çekmektedir. Parça, çeşitli sosyal, tarihsel ve teknolojik koşulların değişimine rağmen kalıcılığını korumuş, her yeni nesilde farklı yorum ve düzenlemelere açık olması sayesinde "evrimsel başarı" olarak nitelendirilebilecek bir süreklilik yakalamıştır. Bu bağlamda, "Bohemian Rhapsody"nin başarısı, kültürel ürünlerin evrimsel izini sürerken değerlendirmesi gereken çok katmanlı "bilgi" yaklaşımının ne kadar işlevsel olduğunu somut örneklerle göstermektedir.

Çalışmanın temel bulgularını birkaç başlıkta özetlemek mümkündür. İlk olarak, kültürel evrim söz konusu olduğunda, salt kopyalanmaya indirgenmiş bir yaklaşımın kültürün zenginliğini ve çeşitliliğini açıklamakta yetersiz kaldığı ortaya konmuştur. Bu nedenle, kültürel süreci memler üzerinden değil, çok katmanlı bilgi etkileşimi üzerinden okumak hem insan yaratıcılığını hem de kurumsal-toplumsal dinamikleri dikkate almayı mümkün kılar. İkinci olarak, "evrimsel başarı" sağlamak isteyen bir ürünün ya da fikrin, farklı bağlamlarda yeniden yorumlanabilme ve dönüştürülebilme kapasitesine sahip olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Üçüncü olarak, bu yeniden üretim sürecinin yalnızca bireysel zihinlerde değil, toplumsal kurumlarda, medya platformlarında ve teknolojik altyapılarda gerçekleştiği, dolayısıyla toplumsal bellek ve kurumsal destek mekanizmalarının da kritik rol oynadığı belirtilmiştir.

Geleceğe yönelik kullanım alanları açısından bakıldığında, burada sunulan yaklaşım hem akademik dünyada hem de uygulamalı kültür politikalarında yararlı olabilir. Bir yandan, kültürel evrimi araştıran sosyologlar, antropologlar, müzikologlar ve medya çalışanları, kültürel ürünlerin zaman içindeki dönüşümünü anlamak için "bilgi" odaklı bir analizi tercih edebilir. Diğer yandan, kültürel mirası korumak veya popüler eserleri yeni nesillere taşımak isteyen kurumlar (örneğin müzeler, müzik endüstrisi ya da eğitim kurumları), bu çok katmanlı bakışla kendi stratejilerini daha etkin biçimde tasarlayabilir. Örneğin eserlerin farklı kültürel ortamlarda yeniden inşa edilmesini destekleyecek projeler, eserlerin uzun vadeli kalıcılık olasılığını artırabilir.

Yine de çalışmanın bazı eksikleri ve ileride yapılabilecek araştırmalara dair öneriler bulunmaktadır. Öncelikle, "bilgi" kavramının da kendi içinde farklı tanımlamalara ve disiplinlerarası yorumlara açık olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada, bilginin çok yönlü yapısı ele alındıysa da, özellikle teknolojik dönüşümün hızla arttığı günümüzde bilginin dijital ortamlarda nasıl evrildiğine dair daha derinlemesine analizler gerekmektedir. İkinci olarak, önerilen model ağırlıklı olarak müzikal bir örnek üzerinden tartışılmıştır. Farklı sanat dallarında (örneğin sinema veya edebiyat) ya da bambaşka kültürel alanlarda (örneğin dil ve gelenek) da benzer modellerin nasıl işleyeceği üzerine kapsamlı çalışmalar yapmak önemlidir. Ayrıca "evrimsel başarı" kavramı, her ürün veya fikre aynı ölçütlerle uygulanamayabilir; bu nedenle, farklı coğrafi ve tarihsel bağlamlarda karşılaştırmalı araştırmalar yürütmek, modelin geçerliliğini sınamak açısından kritik bir ihtiyaçtır.

Sonuç olarak bu makale, kültürün çok katmanlı ve dinamik doğasını anlamak için mem kavramı yerine "bilgi" kavramına odaklanmış, "Bohemian Rhapsody" örneğiyle bu yaklaşımın sunduğu imkânları ortaya koymuştur. Burada ulaşılan en önemli kazanım, kültürel evrimin yalnızca kopyalanmaya değil, dönüştürmeye, uyarlamaya ve yeniden yorumlamaya dayanan bir süreç olduğudur. Bu bakış açısı, kültürel mirasın korunmasından popüler eserlerin güncel kalmasına kadar geniş bir yelpazede uygulanabilir. Gelecekteki araştırmalar, farklı coğrafyalar, sanat dalları ve teknolojik ortamlar üzerinden bu yaklaşımı sınayarak daha

kapsamlı sonuçlara ulaşabilir. Böylece kültürün durmaksızın yeniden üretilen ve canlı tutulan bir bilgi ağı olduğu daha da belirgin hâle gelebilir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author have no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Güncel Gürsel Artıktay
Author Details	¹ Harran Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
	 0000-0002-1874-4505 artiktay@itu.edu.tr

Kaynakça | References

- Abraham, A., Groşan, C., & Pedrycz, W. (2008). *Engineering evolutionary intelligent systems*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-75396-4>
- Bernstein, H., Byerly, H. C., Hopf, F. A., Michod, R. A., & Vemulapalli, G. K. (1983). The Darwinian dynamic. *Quarterly Review of Biology*, 58(2), 185-207. <https://doi.org/10.1086/413216>
- Blackmore, S. (2011). *Mem makinesi: Genetik evrimin devamı olarak kültürel evrim* (N. Şimşek, Çev.). Alfa Yayınları. (Orijinal çalışma 1999 yılında yayımlanmıştır)
- Bloch, M. (2000). A well-disposed social anthropologist's problems with memes. In R. Aunger (Ed.), *Darwinizing Culture: The Status of Memetics as a Science* (ss. 189-203). Oxford University Press.
- Boss, J. (2016). "Little High, Little Low": Hidden repetition, long-range contour, and classical form in Queen's *Bohemian Rhapsody*. In J. Boss, H. Holmquest, R. Knight, I. Thiebaut, & B. Yorgason (Eds.), *Form and Process in Music, 1300-2014: An Analytic Sampler* (ss. 285-309). Cambridge Scholars Publishing.
- Boyd, R., & Richerson, P. J. (1985). *Culture and the evolutionary process*. University of Chicago Press.
- Braae, N. (2015). Sonic patterns and compositional strategies in Queen's "Bohemian Rhapsody". *Twentieth-Century Music*, 12(2), 173-196. <https://doi.org/10.1017/S147857221500002X>
- Brey, P. (2008). Cultural reproduction and memetics. In A. Briggie & C. Mitcham (Eds.), *The ethics of cultural appropriation* (ss. 86-105). Routledge.
- Chvaja, R. (2020). Why did memetics fail? Comparative case study. *Perspectives on Science*, 28(4), 542-570. https://doi.org/10.1162/posc_a_00350
- Clément, G. (2018). "We Will Rock You": An assessment of Queen's significance in 1970s British rock history. *Études Anglaises*, 71(1), 29-41.
- Cook, N. (2013). Video cultures: "Bohemian Rhapsody," Wayne's World, and beyond. In J. S. Walden (Ed.), *Representation in western music* (ss. 79-99). Cambridge University Press.
- Darwin, C. (1859). *On the origin of species*. John Murray.
- Dawkins, R. (1976/2007). *The selfish gene* (30th anniversary ed.). Oxford University Press.
- Deakin, M. (2002). Memetics, urban studies, and innovation. *Cities*, 19(4), 347-352. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(02\)00034-5](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(02)00034-5)
- Dennett, D. C. (1991). *Consciousness explained*. Little, Brown and Co.
- Dennett, D. C. (1995). *Darwin's dangerous idea: Evolution and the meanings of life*. Simon & Schuster.
- Everett, W. (2008). *Rock music: A musical-aesthetic study*. Oxford University Press.
- Floridi, L. (2009). *The philosophy of information*. Oxford University Press.
- Fouché, P. J. P., Louw, D., Naidoo, P., & Van Niekerk, R. (2018). Queen's great pretender: A psychohistorical sketch of Freddie Mercury. *The Journal of Psychohistory*, 46(1), 17-36.
- Gould, S. J. (2020). Re-examining memes: Cultural replicators or just metaphors? *Journal of Cultural Evolution*, 15(1), 33-47.

- Graybill, M. S. (2004). "Nothing really matters": Inauthenticity, intertextuality, and rock in *Wayne's World*. *The CEA Critic*, 66(2/3), 39–46.
- Gruyer, D. (2007). Is cultural evolution analogous to biological evolution? A critical review of memetics. *Intellectica*, 46(2), 49–68. <https://doi.org/10.3406/intel.2007.1277>
- Hughes, C. (2019). Bohemian Rhapsody and the myth of rock authenticity. *Popular Musicology Online*, 12, 1–12.
- Hull, D. (2012). The use and abuse of memes. *Biology & Philosophy*, 12(4), 681–687.
- Hutchins, E. (1995). *Cognition in the wild*. MIT Press.
- Hutchinson, L. (2012, September 5). The story behind Queen's "Bohemian Rhapsody". *Performing Songwriter*. <https://performingsongwriter.com/freddie-mercury-queen-bohemian-rhapsody/>
- IMDb. (2018). *Bohemian Rhapsody* (film entry). <https://www.imdb.com/title/tt1727824/>
- Jackson, L. (2015). *Queen and their cultural legacy*. Routledge.
- Jenkins, H., Ford, S., & Green, J. (2013). *Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture*. New York University Press.
- Kauffman, S. (2019). Re-conceptualizing culture: Against the simplistic meme. *Complexity*, 24(4), 45–56. <https://doi.org/10.1002/cplx.21753>
- Kuper, A. (2000). If memes are the answer, what is the question? In R. Aunger (Ed.), *Darwinizing Culture: The Status of Memetics as a Science* (pp. 175–189). Oxford University Press.
- Latour, B., & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: The construction of scientific facts* (2nd ed.). Princeton University Press.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Lázár, I. (2024). Coevolutionary dynamism of man-environment-organism. *Genetics*. <https://doi.org/10.5772/intechopen.112881>
- Martin, B. (1979). The sacralization of disorder: Symbolism in rock music. *Sociological Analysis*, 40(2), 87–124. <https://doi.org/10.2307/3709782>
- McLeod, K. (2001). Bohemian rhapsodies: Operatic influences on rock music. *Popular Music*, 20(2), 189–203. <https://doi.org/10.1017/S0261143001001469>
- Mesoudi, A. (2011). *Cultural evolution: How Darwinian theory can explain human culture and synthesize the social sciences*. University of Chicago Press.
- Newell, A., & Simon, H. A. (1972). *Human problem solving*. Prentice-Hall.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford University Press.
- Polanyi, M. (1966). *The tacit dimension*. University of Chicago Press.
- Sperber, D. (2000). An objection to the memetic approach to culture. In R. Aunger (Ed.), *Darwinizing Culture: The Status of Memetics as a Science* (pp. 163–173). Oxford University Press.
- Spotify. (t.y.). *Queen*. Retrieved March 28, 2025, from <https://open.spotify.com/intl-tr/artist/1dfeR4HaWDbWqFHLkxsg1d?si=FOlzu9rERNyvGI08cWgTEw>
- Syamsu, T., Asrifan, A., Sadapotto, A., Rahmayani, E., Suleha, S., & Kahar, A. (2023). An analysis of semiotic in Queen's song "Bohemian Rhapsody". *La Ogi: English Language Journal*, 9(1), 100–112. <https://doi.org/10.55678/loj.v9i1.844>
- The Guardian. (2002, May 8). Bohemian Rhapsody named favourite song. <https://www.theguardian.com/uk/2002/may/08/3>
- Tomasello, M. (1999). *The cultural origins of human cognition*. Harvard University Press.
- Wade, I. (2021, December 9). Christmas Number 1 Flashback: Queen's Bohemian Rhapsody. *Official Charts*. https://www.officialcharts.com/chart-news/christmas-number-1-flashback-queens-bohemian-rhapsody__34637/
- Whiteley, S. (2006). Popular music and the dynamics of desire. In S. Whiteley & J. Rycenga (Eds.), *Queering the popular pitch* (pp. 239–254). Routledge.

